

Çocuk ve Gençlik Yazınında Fantastik Kavramı¹

Hikmet ASUTAY*

1. Giriş

Düşünme yetisine sahip tek varlık olan insan, düşünme yeteneğiyle birlikte hayal kurma beceri ve yeteneğine de sahiptir. En basit, en temel anlamda insana özgü düşünce biçimi, gerçekte olmayan şeyleri de düşünebilmesi, yani başka bir deyişle hayal edebilmesidir. Fantastik kavramının en temel açıklaması da bu şekilde olabilir, dersek sanırım pek de yanlış bir tanımlama olmaz. Bu açıdan bakıldığında rüyalar da fantastiktir ve insanoğlunun fantastik dünyayla ilk karşılaşması rüyasıdır, bir bakıma. Bu bağlamda kurmaca dünya olan yazın dünyası da bir tür düşler dünyasıdır, denebilir. O düşler dünyasını insanoğlu, çevresindeki ya da içindeki gerçeklerden esinlenerek hayal ettikleriyle ya da hayaller kurarak oluşturmuştur ve oluşturmaktadır. Çalışmanın adı olarak düşünülen “uçan halı” imgesi ile gerçek dünyada olması imkânsız olan olağanüstülükleri işaret etmek amaçlanmıştır.

Ekmek, su ve masal; bir çocuğun temel gereksinimi olsa gerektir. Çalışmamız açısından bunu; ekmek, su ve fantastik olarak da ifade edebiliriz. Buradaki fantastik kavramının içine oyunu da dâhil etmek gerekmektedir. Bebeklikten başlamak üzere çocuk için gerçek ve düş arasındaki sınırlar yok denecek kadar geçişkendir ve her iki boyutu bir arada algılar çocuklar. Henüz soyut kavram bilinci oluşmadığından, hayal ürünü olan her bir şey ona, duyularıya ulaşabildiği gerçektir. Ancak oyun, oyundur çocuğa göre. Büyüdükçe de oyun ve gerçeği birbirinden ayırt eder, gerçek ile oyunun sınırlarını belirleyebilir, ayrımını yapabilir. Çocuğun kendi başına ürettiği ve oynadığı tüm bu oyunlar aslında birer fantastik kurgudan ibarettir. Yazın açısından bakıldığında da, çocuğa göreleştirilmiş her bir metin, onun için, dinlenen, okunan ve bu yolla usta canlandırılan fantastik oyun kurgusudur. O yüzden olsa gerek, hemen her çocuk temel gereksinimlerin peşi sıra oyun oynamaya başlar, her çocuk masal sever. Bu anlamda çocukların, her zaman için fantastik kurgulara ihtiyacı olmuş ve her zaman olacaktır da.

* Doç. Dr., Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yabancı Diller Eğitimi Bölümü Alman Dili Eğitimi Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi Edirne.

1 Bu çalışma, bir İnternet çocuk ve gençlik yazını araştırmaları olan *sözelti* e-dergi’de “Yaşasın Uçan Halı” başlığıyla yayımlanmış yazının genişletilmiş ve yeniden değerlendirilmiş makale biçimidir.

Gerçekte olmayan şeylerle oluşturulan öyküleri anlatmak için başvurduğumuz bir kavram adı olan fantastik tam olarak ne demektir, tam anlamıyla hayal etmeyi karşılar mı ve daha da özele indirgemek gerekirse çocuk ve gençlik yazınında fantastik kavramı nedir, ne gibi işlev ve öneme sahiptir gibi sorulara yanıt aramaya çalışılacak olan bu çalışmada, Türk ve Alman yazın bilimi verileri açısından fantastik kavramı irdelenerek, ilgili yazın örneklerine de değinilecektir. Amaç, fantastik kavramının çocuk ve gençlik yazın bilimi açısından yerini sorgulamaya çalışmaktır.

2. Fantastik Kavramının İrdelenmesi

Arkaik düşünce biçimlerinden yola çıkılacak olursa, doğa olaylarını anlamlandırmak için, neden sonuç ilişkisine dayanan bir mantıkla insanoğlu, mitlerini, tanrılarını (çok tanrılılık ya da Yunan mitolojisi gibi), destan, efsane ve masallarını üretmiştir. Çevresindeki doğayı ve üzerinde yaşadığı yeryüzünün oluşumuna kafa yorarken ortaya çıkardığı ya da yarattığı fantastik unsurların yanı sıra, tarih öncesi dönemden başlamak üzere yakın tarihlere kadar sürekli birbiriyle mücadele ve savaş hâlinde bulunmasından ötürü iyi-kötü, dost-düşman gibi kutupluluğu da oluşturmuş ve buna bağlı olarak da destansı ve fantastik kahramanlık öykülerini kurgulamıştır. Bunun da temelinde birinin diğerini yenebilmesi mantığı gelmektedir, denebilir. Yenebilmenin de pek çok aracı ve yöntemi vardır. Bu araçlardan biri de gerçeküstü, ya da olağanüstü güçlere sahip olmaktır. Olağanüstü gücü ya da yetenekleriyle söz konusu kahraman hayatta kalabilecek ve düşmanlarıyla baş edebilecek, diğer bir deyişle onları yenebilecektir. Bu olağanüstü öğelerden biri de büyüdür. Büyü kavramı adı altında ise büyü, büyücülük, büyülü sözler, büyülü ya da sihirli araç gereçlerin tümü anlaşılmalıdır. Çalışmanın başlığı olarak düşünülen “uçan halı” imgesi de bu anlamda sihirli bir halıdır ve uçabilmek gibi nesnelerin gerçek dünyada sahip olmadıkları olağanüstü bir güç veya yeteneğe sahip fantastik bir imgedir. Bu bağlamda fantastik kavramı, olaylar karşısında olağanüstü çözümler üretmek, insanın yapamayacağı, ulaşamayacağı şeyleri istemesi, bilinmeyene ve uzaklara duyduğu ütopik özlemi gibi romantik arayışlarıdır, demek de mümkündür. Doğu dünyasında olağanüstü öğeler içeren halk hikâyeleri, “Arapça efsane veya batıl inanç kökünden gelen *hurafîyya* sözcüğü ile *hikayat huraffiyya* olarak adlandırılır” (Çiftçi 2010: 17). Bu bağlamda sekizinci yüzyılda ortaya çıkmış olan *Binbir Gece Masalları*, büyü ve büyülü güçleri dile getiren en ünlü metin örnekleridir. Söz konusu “uçan halı” imgesi de, *Binbir Gece Masalları*’nda yer alan olağanüstü bir yeteneğe sahip olan; uçabilen bir halıdır.

3. Fantastik Yazının Tanımı

Bu bölümde fantastik kavramının sözlüklerde geçen düz anlamına yer verildikten sonra fantastik kavramının çeşitli kaynak ya da kişilerce dile getirilişi ile fantastik yazın, fantastik öge ya da figür gibi fantastik ile ilintili kavram tanımlamalarına da ayrıca yer verilecektir.

Fantastik kavramı en basit bir söylemle gerçek ile gerçek dışı dünyanın uyumlu bir aradalığıdır, şeklinde tanımlanabilir. Bu tanım, T. Todorov’un (Todorov 1972: J. Mann 2002: 8) geliştirdiği fantastik kavramından hareketle özetlenmiştir. *Fantastik Yazına Giriş* kitabında T. Todorov, fantastic yazın için ayrıca anlatım, kahramanlar ve kurgu açı-

sından da üç kriter öne sürmüştü ve hemen hepsinde o ana kadar bilinmeyen, tanınmayan unsurların gerçek dünyada okurun karşısına çıkma durumunu fantastiğin ölçütü olarak ortaya koymuştur.

Fantastik sözcüğünün birinci sözlük anlamı: “18. yüzyıldan başlayarak Fransa’da gelişen edebî bir tür”, ikinci sözlük anlamı ise “gerçekte var olmayan, hayali”dir. *Fantastiğin bir diğer tanımı ise “sihirli, büyü, inanılmaz, olağanüstü öğelerin oluşturduğu şey”*dir (bkz. TDK *Türkçe Sözlük*). Fantastik kavramı ile ilişkili olarak olağanüstü sözcüğünün sözlük anlamı ise, “alışılmıştan, benzerlerinden farklı olan, fevkalade, olağanın, alışılmışın dışında”dır (bkz. TDK). Olağanüstü güç ise yazın bağlamında, kendisi de dâhil olmak üzere herhangi bir şeyi ya da varlığı pozitif bilimlerle açıklanamayan bir etkiyle değiştirebilen karakter ya da öğelerdir. “Peri”, “cadı”, “uçan süpürge”, “uçan halı” vd. gibi pek çok masal ögesi buna örnek olarak gösterilebilir. Türkçede adıl olarak kullanılan olağanüstü ve doğaüstü sözcüğü, güç, öge, figür, karakter gibi isimleri nitelemektedir. Türk yazınında “hayali” olan yazınsal öge ve figürleri isimlendirmek için olağanüstü, doğaüstü, fantastik gibi isimler kullanılmaktadır. Almancaya baktığımızda ise “hayali” yazın öğelerinin “Phantastische Elemente”, “phantastische Figuren”, “irreale Elemente / Figuren”, “wunderbare Elemente / Figuren”, “irreale Mächte” gibi kavramlarla adlandırıldığı görülmektedir (Çiftçi 2010: s. 4).

3.1. Fantastik Kavramının Yazın Bilimi Açısından İrdelenmesi

Yazın bilimci U. Durst fantastik kavramını “maksimal” ve “minimal” olmak üzere iki alt grupta açımlayarak tanımlar. Maksimal tanımlamaya göre “*kurmaca dünyanın gerçek dünyayı zedelediği her metin fantastiktir*” (Durst 2007 ve 2008). Yazar burada ayrıca tarihsel ve tarihsel olmayan süreçte fantastik kavramını tekrar bir alt başlıkta ele alarak, bugünkü anlamda doğa bilimleri açısından doğa kanunlarının zedelenişini (*İncil*, antik destanlar gibi) tarihsel olmayan fantastik olarak ele alır. Tarihsel fantastik olarak da, on sekizinci yüzyıldan başlamak üzere (örneğin romantizm dönemi fantastik kurguları gibi) “*gerçek dünya kurgusu içerisinde olağanüstü durumların eklenmesi, ya da bir araya getirilmesi ile oluşturulan*” metinleri anlar (Durst 2007 ve 2008).

Minimal tanımlama ise Bulgar asıllı Fransız yapısalcı Tzvetan Todorov’un “fantastik yazın” (1970) adlı çalışmasına dayanmaktadır. Todorov fantastik yazını, eser-okur bağlamında ele alarak okurun kurguda düğüm noktasında vardığı ve eserin yaşattığı ilişki durumu olarak açıklamaktadır. Bu ilişki durumu, kurgulanan gerçeklik düzlemine eklenen gerçek dışı kişi, öge, durum ya da figürler aracılığıyla gerçekleştirilmektedir (bkz. Todorov 1970). Anlatım esnasında da, kurgusal gerçek dünyada aniden ortaya çıkan olağanüstülüklerle sözü edilen ilişki durumu okura yansıtılır. Çelişki durumu çeşitli şaşırtmalarla, korku öğeleriyle (fantastik korku yazını) yaratılan durumun gerçek olup olmadığı sorgusunu ya da çelişisini okurda yaratır ya da yaratmalıdır. Bu yöntem aynı zamanda Holywood tarzı sinema filmlerinin de en önemli yöntemlerinden² biridir (örne-

2 Beyazperdede uygulanan yöntem, film sonuna dek izleyicilerde gerilim ve buna bağlı oluşan merak ve heyecan duygularını belirli ama sık aralıklarla en yüksek düzeyde tutmaktır. O yüzden de asıl fantastik öğeler kurgunun başında değil, çoğunlukla ilerleyen bölümlerinde, beklenmedik bir anda

ğin; Stephen King’in romanından uyarlanan 1999 yapımı “Yeşil Yol” adlı film). Berna Moran ise fantastiği daha geniş bir anlamda tanımlamıştır: “Gerçekliğin mekân, zaman, karakter kavramlarını, canlı cansız ayrımını tanımayan ve bildik dünyamızın ötesinde alternatif bir dünyayı işin içine katan anlatıların tümüne verilen addır” (Moran, 2007: 60).

Tüm bu görüşlerden yola çıkarak fantastik kavramı için; gerçek dünya üzerine kurulan gerçek dışı kurgu, öge ya da araçların yer aldığı metinlerdir, denebilir. Bu anlamda fantastik kavramının en önemli özelliği de, gerçek ile gerçektışı ya da gerçektüsti öğelerin bir arada kullanılmasıdır, saptaması da yapılabilir. Çalışma bütününde bu tanıma sadık kalarak kavramın önce genel olarak çocuk ve gençlik yazını bağlamında Batı kökenli geçmişine genel olarak göz attıktan sonra Türk yazınındaki yazın tarihsel konumuna da değinmekte yarar vardır.

4. Yazın Tarihi Açısından Fantastik Kavramına Bakış

Arkaik olarak bakılırsa, yazının ilk evrelerinde, yani sözlü yazın döneminde yer alan halk öyküleri, masal, destan ve söylencelerin hemen hepsinde az veya çok gerçek dışı ya da gerçek üstü özelliklerin bulunduğu görülecektir. Bilinen en eski yazılı destan olan ve yarı tanrı-yarı insan olan Gılgamış adlı kraldan adını alan *Gılgamış Destanı*’nda da kraların ömür süreleri, ölümsüzlük otu vb. fantastik öğelerden söz edilebilir. Eski Yunan’da, Yunan mitolojisinden Homeros’un *Odysseia Destanı*’ndaki tek gözlü dev canavar “Kiklop Polyphemos”, eski Yunan ve Roma’da halk hikâyelerinde hayalet ve periler, yine karşımıza çıkan fantastik öğelerden yalnızca bazılarıdır. Alman yazınında da *Niebelungenlied* adlı destan ile diğer “Götter- und Heldenlieder” adı verilen Germen destanlarında da yoğun olarak fantastik figürler (Siegfried adlı kahramanın ejderhayla savaşı gibi) ve unsurlar ile Baltık mitolojisinin izleri görülür. Ayrıca “Buss- und Heilsdichtung”, “Zaubersprüche” vd. adlı sözlü yazın ürünlerinde de sihirli sözler ve büyü dualar tipik fantastik öğelerdendir (Bkz. Nürnberger 1985: 7-9). Bunun dışında hemen hür kültürün yazın tarihinde sözlü yazın geleneğinde destan, halk öyküsü, efsane ve masal gibi metin türlerine sahip oldukları görülür. Yine neredeyse bütün kültürlerin mitolojilerinde ve söz konusu bu metin türlerinde yoğun biçimde fantastik unsurları görmek mümkündür. Fantastik yazının yaratıcılarından sayılan Cazotte’in *Le Diable Amoureux*³ (1772) adlı eseri, “arkaik ya da tarih öncesi dünyalar ile hava perilerini konu eder ve fantastik yazın bağlamında hem ilksel, hem de öncü bir metindir (Steinmetz 2006: 54; Çiftçi 2010: 19)”. Ardından Mayer’ in 1785 ve 1789 yılları arasında yazdığı, *Le Cabinet des Fées* adlı eseri (Çiftçi, ay.) yayınlanır. Alman yazınından J. W. Goethe’nin 1832’de tamamladığı *Faust* adlı eseri de fantastik yazının ilk klasik örneklerine dâhil edilebilir.

Düş gücünün, rüyaların önem kazanmaya başladığı romantizm dönemi ise, modern anlamda fantastik yazının da doğuşudur denebilir. Bu dönem, fantastik yazının bir tür olarak kabullenildiği ilk dönemdir.

“Tabiatın akıl ve mantık ile denetlenilebileceği inancı zamanla yok olur ve yerini tabiata teslimiyet alır. Bu ortam, klasik akımın karşısında gotik edebiyatın doğmasına ze-

ya da birdenbire ortaya çıkarlar korku filmlerinde olduğu gibi).

3 *Âşık Şeytan*, çev. İsmail Yerguz, Mukadder Yayıncılık.

min hazırlar. 18. yüzyılın ortasında da pre-romantizm akımıyla Orta Çağ romanslarına, efsanelere ve mitolojiye yapılan dönüşle olağanüstü, eserlere girmeye başlar” (Kartal, 2007: 15).

Geleneksel sözlü yazın ürünlerinde geçen peri, cadı, büyücü, canavar gibi fantastik unsurlarla beslenen Batı yazını, romantizmle birlikte 1818’de İngiliz yazar Marry Shelly’nin *Frankenstein* (1818) adlı eseri gibi modern anlamdaki kurgu örneklerini vermeye başlar. İçerdikleri fantastik öğeler nedeniyle bu dönemde yazılan korku romanları da fantastik yazına dâhil edilebilir. Alman yazar J. L. Tieck, eski “Melusine”, “Maguelonne”, “Tanhäuser” gibi efsaneleri yeniden kendi tarzınca yaratır ve *Die Freunde, Der Goldene Topf, Runnenberg* ve *Der Blonde Eckbert* adlı eserlerde kendi fantastik kurgularını bulur. Söz konusu masallarda “yabancılık ve yalnızlık öylesine büyüktür ki, kişi kendisini ormanda bulur, orada periler veya elflerle karşılaşır. O an fantastik öğeler sahneye çıkar ve fantastik evrenle temas başlar. Gerçeklikteki sorunlar, fantastik dünyada çözümünü bulur (Bkz. Çiftçi 2010: 22). E. T. A. Hoffmann’ın, *Die Elixiere des Teufels* (1816), *Nachtsücke* (1817) ve *Der Sandman* (1816) adlı eserleri, fantastik türün öncü eserleri arasına girerek, bu yazın türünde ilk ve en iyi örneklerini verir. E. A. Poe ise Amerikan yazınında başlıca örneklerden olup, eserleri daha çok polisiye yazını içersinde anılır. On dokuzuncu yüzyılda daha çok roman türünün hâkimiyet kazanması ile birlikte, fantastik yazınında da roman türünde eserlerin yazıldığı, ancak bunların birçoğunun korku ya da polisiye yazını ya da fantastik yazınının bir başka alt türü olan bilim kurgu türünde yazıldığı görülür. Yirminci yüzyılda modern bilimlerin gelişimi de bilim kurgu türünün gelişmesinde etkilidir. Modernizm ile birlikte doğan varoluşçuluk, modern insanın kaygıları ve yabancılaşma gibi ortaya çıkan yeni sorunlar, F. Kafka’nın 1915’de kaleme aldığı *Die Verwandlung* (dönüşüm) adlı eserinde farklı bir fantastik boyut kazanır.

Fantastik yazının son yüzyıldaki atılımlarıyla zirveye çıkması, J. R. R. Tolkien sayesinde gerçekleşmiştir. 1937’de yayımlanan *Hobbit* adlı eserinin başarısı ardından, 1954’de çocukluğundan beri geliştirdiği “Elf dilini” de kullandığı *The Lord of the Rings* dizisini yayınlamaya başlar (Çiftçi 2010: 26-28). Sırasıyla *The Fellowship of the Ring* (1954), *Two Towers* (1954), *Return of the King* (1955) yayınlanır. J. R. R. Tolkien, “elfler, hobbitler, orklar” gibi fantastik karakterleri içerisinde barındıran, hiçbir düşsel öğe ile eş değer tutulamayacak, kendine ait yaşam tarzı ve diliyle yepyeni bir düşsel boyut olan “Orta Dünya”yı yaratmıştır. Ortaya çıkan yapıt geniş kitleleri derinden etkilemiş ve pek çok yazara da esin kaynağı olmuştur. R. Silverberg, “Fantezinin Kısa Hikâyesi” adlı yazısında, J. R. R. Tolkien’in fantastik yazına yaptığı katkıları şu şekilde dile getirmiştir:

“Her şey 1960’larda J. R. R. Tolkien’in *Yüzüklerin Efendisi* üçlemesinin kitabının (önceleri istemeyen bir yayıncı tarafından basılmayan) baskılarının birden piyasada boy göstermesi ve fantastik kurguya karşı müthiş bir ilgi ve açlık yaratmasıyla başladı. Tolkien’in kitapları o kadar büyük bir ticari başarı yakaladı ki yayıncılar benzer üçlemeler yazabilecek yazarlar aramaya başladılar ve bir anda her yer bazıları olağanüstü derecede satış rakamları yakalayan *Hobbitvari* romanlarla doldu. Bir Zamanlar sadece küçük, hevesli bir grup insan tarafından sevilen Robert E. Howard’ın conan romanları, aynı zamanlarda oldukça geniş bir okur kitlesi edindi. Birkaç yıl sonra da Tolkien ya-

yıncısı olan Ballantine Books, fantastik kurgu serisi altında, editörlüğünü Lin Carter'ın yaptığı harikulade bir dizi başlattı ve bu dizi E. R. Edison, James Branch Cabell, Lord Dunsany ve Mervyn Peake gibi klasik fantezi ustalarının ve başyapıtlarının çağdaş okuyuculara ulaştırılması sağladı ve o zamandan beri fantezi çağdaş yayıncılıkta önemli bir etken olmaya başladı. Henüz elli yıl önce bilim kurgunun üvey kardeşi olarak kabul edilen fantastik kurgu, şimdilerde oldukça tutulan bir alan hâline geldi" (Bk. Silverberg: Çiftçi 2010: 26).

J. R. R. Tolkien'den sonra söz edilebilecek diğer bir önemli dizi de J. K. Rowling'in *Harry Potter* (1997-2007) dizisidir. 1997'de ilk kitabı yayımlanan seri yedi kitaptan oluşmaktadır. Tür açısından ise J. R. R. Tolkien'de olduğu gibi daha çok fantezi⁴ türüne yakın olup gençlik yazını altında sınıflanmaktadır. Fantastik türünün yirminci yüzyıl ve de günümüzdeki büyük başarısının gerisinde de teknolojik olanaklar ile birleştirilen sinema dünyası yer alır. Günümüzde üç boyutlu gözlüklerle ya da daha küçük salonlarda 7-9D olarak reklamları yapılan, esinti, sıcaklık ve sallanma gibi çoklu etkileri de kullanan kısa filmler de ortaya çıkmıştır. Daha çok büyük alışveriş merkezlerinin çocuk oyun bölümlerinde yer alan bu salonlar, fantastik unsurların oyun-eğlence olarak sunulduğu yeni örneklerdendir.

4.1. Türk Çocuk Yazınında Fantastik Kavramı

Olağanüstülükler olarak da adlandırabileceğimiz fantastik unsurlar, Türkler'in *Yaratılış Destanı*, *Oğuz Kaan Destanı*, *Türeyiş Destanı* (Çiftçi 2010: 16) ve *Dede Korkut Hikâyeleri*⁵ gibi metinlerde mevcuttur. Oğuz Kaan Destanında olağanüstülük, kahraman tiplemesi üzerine kurgulanmıştır:

4 Eğer yaratılan dünya gerçek değilse tür fanteziye yaklaşır: 19. yüzyıldan itibaren işlevleri, sınıfları, tür ayrımı, tanımlaması yapılan fantastik yazın ve fantezi arasındaki farklar da araştırılmaya başlanmıştır. İlk bakışta, fantastik olduğu sanılan anlatılar, zaman içinde fantastik yazının sınırlarının ve ölçütlerinin belirlenmesiyle fantezi ve fantastiğin farklı iki tür olduğu öne sürülmüştür. Fantastik yazın ve fantezinin en önemli ortak noktası olağanüstü öğelerin anlatıda oldukça önemli işlevler yüklenmesidir. Fantezi türünde yer alan olağanüstü öğeler fantastik öğelerle oldukça benzer olsa da, fantastiğin alımlayan üzerindeki şaşkınlık, şüphe, tereddüt gibi etkileri, fantezi türünün alımlayıcı üzerindeki etkilerinden değildir. Fantastik yazının gerçeklik üzerine olağanüstü bir kurgusu varken, fantezide olağanüstü üzerine bir olağanüstü kurgusu söz konusudur. Diğer bir deyişle fantezi, kendine has kuralları olan, kendine has bir yaşayış biçimi olan bir dünyanın anlatısıdır. Oysa fantastik, içinde bulunduğumuz olağan dünyaya serpiştirilen olağanüstülerden oluşur. Fantastikte alımlayan kişi, ikilem yaşar, çünkü bunun en önemli nedeni, içinde bulunduğumuz gerçeklikte geçmesidir. Oysa fantezide okur, esere başladığı andan itibaren kendine has bir sistemi olan bir dünyayla karşılaşır. Okur bu dünyaya yabancılaşarak kurgunun düşsel olduğu gerçeğiyle baştan yüzleşir, tereddüt ve şüpheye düşmeden, olağanüstülükleri kabul eder (bkz. Çiftçi 2010).

5 *Dede Korkut Kitabı*'nın, bilinen ilk yazması Dresden Krallık Kütüphanesindedir. Bu nüshanın ilk sayfasında kitabın adı *Kitab-ı Dedem Korkud alâ Lisan-ı Tâife-i Oğuzhan* olarak geçmektedir. İkinci yazması ise Vatikan Kütüphanesindedir. Ancak bu yazma, Dede Korkut hikâyelerinin ancak altısını vermektedir. Kitap dilimize ilk olarak merhum Kilisli Muallim Rifat tarafından 1916 yılında çevrilip yayımlanmıştır. Bu ilk yayımın hemen ardından eser, başta Rusça, Almanca, İtalyanca, İngilizce ve Farsça olmak üzere birçok dünya diline çevrilmiş, son çevirisi Sırpçaya olmuştur (Orhan Şaik Gökyay: Takdim: fantastikedebiyat.com: http://www.fantastikedebiyat.com/dede_korkut_masallari-189-yazin_evreni-yazi.html; 16.01.2013)

“ (...) Yine günlerden bir gün Ay Kağan'ın gözü parladı, doğum ağırları başladı ve bir erkek çocuk doğurdu. Bu çocuğun yüzü gök; ağzı ateş kızıl; gözleri ela, saçları ve kaşları kara idi. Perilerden daha güzeldi. Bu çocuk anasının göğsünden ilk sütü emdi ve bir daha emmedi. Çiğ et, çorba ve şarap istedi. Dile gelmeye başladı: kırk gün sonra büyüdü, yürüdü ve oynadı (...)”⁶ (<http://tr.wikisource.org>)

Dede Korkut Kitabı'nda yer alan hikâyelerin pek çoğunda periler, olağanüstü güçler ya da Tepegöz gibi kurmaca fantastik tipler yaratılmıştır. Fantastik öğelerin sıkça yer aldığı diğer bir tür de evliya menkıbeleridir. *Evliya Menkıbeleri*, “insanlara, ders ve öğüt vermek için anlatılan ya da yazılan içeriğinde kerametler gibi fantastik olaylara da yer verilen didaktik metinlerdir” (bkz. Düzgün 2008). Evliyaların şekil değiştirme ve uçabilmesi, hayvanlarla konuşması, aynı anda farklı mekânlarda bulunması gibi fantastik unsurlar, Türk halk yazınında, dinsel ve fantastik bir arada kullanıldığı metinlerdir. Bu anlamda Türk yazınında çocuk ve gençlik yazını bağlamında fantastik kavramının, ninni, masal, halk öyküleri, şarkılar, tekerleme, söylence vd. gibi metinler içersinde sözlü yazın gelenekleriyle birlikte süregeldiği söylenebilir.

G. G. Gökalp'e göre “kültürel, yazınsal, siyasal bir dönüşüme giren Osmanlı İmparatorluğu'nda, sözlü yazından yazılı kültüre dönüşümünün izlerini ya da etkilerini taşıyan örnekler, 18. yüzyılın sonlarına doğru görülmeye başlanır” (Gökalp, 1999: 186). Bu anlamda G. G. Gökalp, batılı roman örneği olma yolunda Giritli Aziz Efendi'nin (1749-1798) *Muhayyelât* (1770-1797) adlı eserini ilk örnek eserlerden sayar (Gökalp, ay.). *Muhayyelât*⁷ hem masal hem gerçektir, Gökalp'e göre (1999: 186). Yazımı 1797'de tamamlanan eser, ilk kez 1857'de İstanbul'da yayımlanır. Masalsı üç hayalden oluşan bu eserde üç hayalin her biri, birbirinden bağımsız görünse de, masal dünyasının kurallarının uygulanması gibi anlatılar bakımından ortak özellikler gösterir; cinler, ifritler, dervişler ve sihirli nesnelerin yanı sıra, olağanüstü güçlere sahip kişiler, fantastik kurgunun en önemli göstergeleridir (bkz. Gökalp, 1999: 188). İkinci hayalde bulunan tasavvufi simgelerle iç içe geçmiş olan “bütün olağanüstü niteliklerine rağmen, aktarılan maceraların masala oranla daha gerçekçi bir hava taşıması (Gökalp, 1999: 188), eseri fantastik türe daha çok yaklaştırır. Bu yönleriyle *Muhayyelat* adlı eser, Türk yazınının modern romana geçiş sürecinde son derece önemli bir konuma sahiptir, denebilir.

Çocuk ve gençlik yazını açısından bakıldığında, bu dönemde çocuk ve gençlik için çeviri eserlerin yoğunlukta olduğu görülür; bunlardan başlıcaları: 1859'da *Telemak*, 1864'de *Tercüme-i Hikâye-i Robinson*, 1872'de *Gülver'in Seyahatnamesi*, 1880'de *80 Günde Devriâlem* gibi. Tanzimat Dönemi yazarlarından olan Abdülhak Hamid Tarhan'ın 1915'de yazdığı *Turhan* adlı eserinin son sahnesi ruhlar âleminde geçer. Filibeli Ahmet Hamdi ise 1910 yılında *Âmâk-ı Hayal* ile bu türe yaklaşır. Ancak o dönemlerde gerçekçi

6 Eserin özgün metni Uygurcadır ve Fransız Millî Kütüphanesinde muhafaza edilmektedir. Ana metnin transkripsiyonu ve çevirisi W. Bang ve Reşit Rahmeti Arat tarafından hazırlanmıştır (W. Bang ve G. R. Rahmeti [Arat], *Oğuz Kağan Destanı*, İstanbul: Burhaneddin Basımevi, 1936. Burada Wang ve Arat'ın çevirisinden bir bölüm (s. 10-31) yer almaktadır (tr.wikisource.org).

7 Özgün adı; “Muhayyelât-ı ledünni-i ilahi-i Giridi Ali Aziz Efendi”dir ve kısaca “Muhayyelat” veya “Muhayyelat-ı Aziz Efendi” olarak da bilinir (Bkz. www.wikipedia.org).

yazın anlayışı nedeniyle fantastik türüne mesafeli yaklaşılır hatta N. Kemal gibi bazı yazarlar tarafından da eleştirilir (bkz. Çiftçi 2010). Bu anlamda gerçekçi yazın anlayışının etkisiyle fantastik yazının sekteye uğratıldığı söylenebilir.

Yirminci yüzyıl başlarında ise Hüseyin Rahmi Gürpınar *Cadı* (1912), *Kaynanam Nasıl Kudurdu* (1927), *Mezarından Kalkan Şehit* (1929), *Gulyabani* eserleriyle fantastik tür içinde söz edilebilecek eserleriyle karşımıza çıkar. Reşat Nuri Güntekin, *Gökyüzü* (1935) adlı eserinde ruh çağırma, ruhlarla irtibata geçme gibi konuları işler. Peyami Safa'nın eserleri ise daha çok polisiye yazını içersinde anılır. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın 1936 yılında yayımlanmaya başladığı hikâyelerinde de, “fantastik bir ortam hâkimdir ve bu hikâyelerinde bilinçaltı, psikanaliz gibi motifler dikkat çeker” (Çiftçi 2010: 36). 1931’de ise olağanüstü güçlerin yer aldığı fantastik bir eser olan, Cemil Cahit Cem’in *Bir Kedinin Devri Âlemi* yayımlanır.

Cumhuriyet Dönemi ve sonrasında da gerçekçi yazın anlayışı nedeniyle fantastik türde pek az ürün ortaya çıkar. Çoğu fantastik eserler çeviri eserler aracılığıyla Batı yazınından gelir. Kırklı yıllarda özellikle masal türünde neredeyse altın çağ yaşanır; pek çok yabancı masal o yıllarda dilimize aktarılır. Telif eserlere baktığımızda ise Fayka'nın *Beyaz Ülke* (1944), *Siyah Ülke* (1945) adlı romanları oldukça beğeni toplar. Aysel Gülnaz *Ördek Kardeş İstanbul'da* (1947) ve *Ali Baba 100 Yaşında* (1947) adlı eserleri ile, Türkan Ali Yaşın *Sihirli Ördek* (1947) adlı kitabında yer alan “Yıldız'ın Yaramazlığı” adlı hikâye, “sadece fantastik öge içermesiyle değil, fantastik edebiyatın tanımına uygun bir kurguya sahip olmasıyla da dikkat çeker” (Kartal, 2007: 46).

Ellili yıllarda da Türk çocuk yazınında eserler artmaya ve masallarda parlak dönemlerini sürdürmeye devam eder; Sabri Altınay, Şükran Eğilmez, Hasan Çeliker gibi yazarlar masal türünde birçok ürün verir. Nurullah Ataç, Orhan Şevket Yüksel, Tahsin Yücel ve daha birçok yazar, *Andersen*, *Grimm*, *Perrault* masallarını dilimize çevirirler. “Perrault’un masallarının çevirileri dilimize ‘peri masalları kavramını’ getirir” (Çiftçi 2010: 47). 1960’lı yıllarda masallar popülerliğini korumaya devam eder ve Hilmi Dilibal, *Binbir Gece Masalları*’nı dilimize kazandırırken, “uçan halıyı” da Türkçeye taşımıştır, denebilir. Bu yıllarda ortaya çıkan Kemalettin Tuğcu’nun (1902-1996) yüzlerce eseri büyük beğeni toplarken, fantastik çocuk yazınına yine sekteye uğratmıştır, denilebilir. Yetmişli yıllarda gerçekçi çocuk kitapları yazılırken, fantastik türde pek bir esere rastlanamaz. Ancak seksenli yıllara gelindiğinde bilim kurgu ile fantastik yazınında eserlerin ortaya çıktığı görülür. Bu bağlamda Gülten Dayıoğlu’nun *Akıllı Pireler* (1982), *Uçan Motor* (1988), *Parbat Dağının Esrarı* (1989) adlı eserleri örnek olarak gösterilebilir.

Doksanlı yıllardan itibaren ise gelişen yeni kitle iletişim araçları ile ekranlarda ve sinemada⁸ daha çok görmeye başladığımız çocuk yazını eserleri ve uyarlamaları ile bir-

8 “Amerika ve Avrupa’da çocuk filmlerinin başlangıcı, 1916’da Asta Nielsen’in *Külkedisi*’ni filmleştirmesiyle başlar, 1917’de Paul Leni’nin *Dornröschchen*’i, 1926’da Lotte Reiniger’in *Prens Die Abenteuer des Prinzen Achmed*’i filmleştirmesiyle masallardan uyarlanan bu sessiz filmler çocuk filmleri antolojisinin ilk örnekleri ortaya çıkar. Dolayısıyla çocuk filmleri olağanüstü güçleri konu alan metinlerle ortaya çıkmıştır denilebilir. Dünyada yeni olağanüstü kahramanlar yaratarak çocuk ve gençlere yönelik görsel metinler oluşturan en önemli isim Walt Disney’dir. Mickey Mause,

likte fantastik yazının âdeta yeniden doğuşu söz konusu olmuştur, denebilir. Bu dönemde eser veren yazarlar; Dinçer Sümer, Erhan Bener, Cahit Zarifoğlu, Aytül Akal, Hidayet Karakuş, Ayla Kutlu, Hüseyin Yurttaş, Aslı Der, Hakkı Özkan, Ahmet Tural ve Fatih Erdoğan'dır. Bunun yanında özellikle kitle iletişim araçlarında fantastik Türk çocuk yazını bağlamında ulusal kanalda görmeye başladığımız Keloğlan öykülerinin dizileştirilmiş ve uyarlanmış sürümleri ile diğer Türk efsane ve söylencelerinden çocuğa göreleştirilmiş uyarlamaları çizgi film olarak görmekteyiz. Bu da fantastik çocuk yazını açısından umut verici olarak değerlendirilebilir. Asıl umut verici gelişme ise, 1977 doğumlu genç bir yazar olan Barış Müstecaplıoğlu'nun yazmış olduğu fantastik kitapların yayınlanmasıdır ki iki binli yıllarla birlikte Müstecaplıoğlu adı fantastik yazın ile birlikte özdeşleşmiştir denebilir.

4.2. Yeni Bir Fantastik Çocuk Romanı Örneği

A. Orçun Can'ın Yapı Kredi Yayınları Doğan Kardeş Kitaplığı adı altında yayımlanan, *Gökyüzüne Düşen Kız* adlı çocuk romanı bu anlamda yeni çıkan ve 2013 en iyi çocuk kitabı yarışmasında da aday gösterilen kitaplardan biridir.

“Bir gün zıplarken, gökyüzüne düşerseniz neler olur, hiç düşündünüz mü?” gibi bir söylemle tanıtımı yapılan kitabın bu tanıtım cümlesi de ilginç bir şekilde cevabını fantastik olarak yönlendirmektedir. Bu dünya gerçek dünya olarak algılanırken kafamızı çevirip baktığımız ve düşlediğimiz gökyüzü dediğimiz öteki dünya ise düşler kurduğumuz fantastik dünyasıdır aslında. Konusu çok kısaca şöyledir: Roman kahramanı Nil, koşmayı, zıplamayı çok seven ve doğallıkla ister istemez, kendini özgür hissettiği bu eylemlerin sonucu bazen de düşmeyi göze alan bir çocuktur. Ama bir gün, anneannesinin aldığı trampolinde zıplarken öyle bir düşer ki, bu, hiçbir düşmesine benzemez. Nil, gökyüzüne düşmüştür. Kendi yaşadığı dünyaya hem benzeyen hem de çok farklı Gökyüzü Krallığı'na, ki; bu yer fantastik dünyadır. Roman sonunda Nil, öteki dünyada bulduğu bir trampolinle tekrar gerçek dünyaya, yani yeryüzüne geri dönebilmektedir. Bu bakımdan gerçek dünya ile gerçeküstü dünya, roman kurgusunda bir arada kullanılmış, T. Todorov'un tanımına da uygun olarak öteki dünya birden, bir düşme sonucu karşımıza çıkıvermiştir.

5. Sonuç

Sözlü yazın geleneğimizde öteden beri var olan fantastik unsurlar, günümüze dek çeşitli yeni yazımlar ve uyarlamalarla süregelmiş, ama özellikle Avrupa'da romantizm döneminde yepyeni bir çığır açmış ve günümüzde de çoklu iletişim araçlarında yeniden doğmuştur, denebilir. Bunun dışında masal ağırlıklı bir fantastik yazın geleneğinin sürdüğü görülür. Özgün ya da çocuklar için yazılmış telif eser bağlamında fantastik türden Tanzimat döneminden bu yana bir takım çocuk kitaplarının yazıldığı ya da uyarlandığı görülmektedir. Ancak otuzlu ve kırklı yıllarla birlikte Cumhuriyet Dönemi'nde başlamış olan gerçekçilik anlayışı, fantastik yazınına sekteye uğratmış görünmektedir. Bu alandaki boşluk yine masallarla doldurulmaya çalışılmış, o yüzden söz konusu bu dönemde

Donald Duck gibi hayal kahramanlarının yaratıcısı olan Walt Disney kendisiyle aynı adı taşıyan Walt Disney Film'de birçok masalı çizgi film tekniğinde sinemaya uyarlayan ilk isimlerdendir” (Bkz. Köhler- Wulff 2002, 295; Çiftçi 2010: 52).

masallar açısından son derece verimli ve etkili bir süreç yaşandığı söylenebilir. Altmışlı yıllarda devam eden toplum ahlakını amaç edinen K. Tuğcu tarzı kitaplar da fantastik yazını açısından olumsuz bir etki yaratmıştır, denebilir. Genel olarak Türk çocuk yazının-da fantastik kavramı açısından ortaya çıkan bu büyük boşluk, çeviri eserler aracılığıyla doldurulmuştur. Seksenli yıllara dek devam eden bu tutum, ilk kez bilim kurgu eserleri aracılığıyla Türk yazarların da bu konuya ilgisini çekmiş ve bu sayede gözle görülür bir şekilde eserlerde artış olmuştur. Yine de seksen sonrası döneme bakıldığında, genel olarak eserlerde sözlü yazın geleneğinden izler olarak görebileceğimiz, cin, peri vb. unsurlar ile masal öğelerinden yararlanıldığı görülmüş, batı yazınlarındaki anlamıyla fantastik eser anlayışının henüz oluşmadığı, eserlerin çoğunda hâlâ didaktik / eğitici unsurların ağır bastığı, yetişkin insan / ebeveyn otoritesinin ve yetişkinler dünyasının dayatmasının sürdüğü ne yazık ki gözlemlenmektedir.

Kitle iletişim araçlarında görmeye başladığımız uyarılama Türk fantastik çocuk yazını eserleri ise, bu alanda umutların yeniden yeşermesini sağlamıştır, değerlendirmesi yapılabilir. Bu alanda da eğitsel yaklaşımın tamamen kaybolduğu ve çocuk dünyasının özgür kılındığı pek söylenemez. Ama en azından bu türde eserlerin ortaya çıkması umut edilmektedir. Yabancı fantastik yazını ürünlerinin de büyük başarıları sağlaması, bizde de yazarları bu alana yönleltmekte etkili olmuş ve olacaktır, diye değerlendirilebilir. Sonuç olarak uçan halımızı yalnızca masallarda değil, telif eserlerde de bulmayı umduğumuzu belirtmekte yarar var, zira su, ekmek ve masal; vazgeçemeyeceğimiz temel unsurlardır, o yüzden yaşasın uçan halı.

Kaynaklar

- Çiftçi, Ayşe (Danışman: H. Asutay) “*Vergleich der Irrealen in den Werken der populären Literatur im Kontext der Türkischen- und Deutschen Kinder- und Jugendliteratur*”, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü 2010.
- Durst, Uwe (2007): *Theorie der phantastischen Literatur*. Aktualis., korr. u. erw. Neuausg. Lit, Berlin 2007, ISBN 978-3-7720-2766-6.
- Durst, Uwe (2008): *Das begrenzte Wunderbare: Zur Theorie wunderbarer Episoden in realistischen Erzähltexten und in Texten des Magischen Realismus*. Lit, Berlin 2008, ISBN 978-3-8258-1531-8.
- Gökalp, G. Gonca (1999): “Osmanlı Dönemi Türk Romanının Başlangıcında Beş Eser”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, yıl 1999, özel sayı, s. 185- 202.
- Kartal, Seda Gül (2007): “*Cumhuriyet Dönemi Türk Çocuk Roman ve Hikâyelerinde Fantastik Öğeler (1923- 1960)*”, Danışman Prof. Dr. Kazım Yetiş, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Mann, Julia (2002): “*Phantastische Elemente der Kinder- und Jugendliteratur im Vergleich zur Erwachsenenliteratur*. GRIN Verlag, Frankfurt a. Main.
- Moran, Berna (2007): *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 3*, haz. Nazan Aksoy- Oya Berk, 12. baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.

Nürnberg, H. / W. Grabert / A. Mulot (1985) *Geschichte der Deutschen Literatur*, Bayerischer Schulbuch Verlag.

Todorov, Tzvetan (1992): “Einführung in die fantastische Literatur”. (Fransızcasından çeviri: Karin Kersten, Senta Metz, Caroline Neubaur) Fischer, Frankfurt a. M. 1992., ISBN 3-548-03191-9. (Original: Introduction à la littérature fantastique. Paris 1970).

Elektronik Ağ Kaynağı:

http://www.fantastikedebyiat.com/dede_korkut_masallari-189-yazin_evreni-yazi.html

Düzgün, Oğuz (.....): “Evliya Menkıbelerinden Türk Fantastik Edebiyatına”

<http://www.izedebiyat.com/yazi.asp?id=60694>, 03.06.2009

Silverberg, Robert (?): “Fantezinin Kısa Hikâyesi”,

<http://yazi.frpnet.net/Makaleler/62-Fantazinin-Kisa-Hikayesi-Robert-Silverberg.html>; (05.03.2009)

<http://www.barismustecaplioglu.com/tr/index.htm>; 15.10.2014

<http://www.sozelti.com/>; 15.10.2014

http://tr.wikipedia.org/wiki/Giritli_Ali_Aziz_Efendi; 22.01.2013

http://tr.wikisource.org/wiki/O%C4%9Fuz_Ka%C4%9Fan_Destan%C4%B1; 15.01.2013

Resim: Necdet Yılmaz